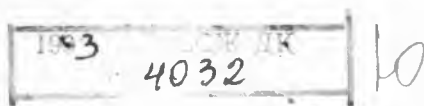

НУТҚИ ТЎЛИҚ
РИВОЖЛАНМАГАН
МАКТАБГАЧА ТАРБИЯ
ЁШИДАГИ БОЛАЛАРНИ
ЛОГОПЕДИК ТЕКШИРИШ ВА
ЎҚИТИШ

Бу методик қўлланма нутқий бузилишлари бўлган болалар учун мўлжалланган махсус муассасаларнинг логопедлари ва тарбиячиларига тавсия қилинади. Республикамизда бундай муассасаларнинг талайгинаси бор, бироқ мутахассислар болалар билан ишлаши учун керакли қўлланмалар ўзбек тилида йўқ.

Қўлланмада текшириш вақтида болаларда аниқланадиган клиник хусусиятлар тўғрисида қисқача маълумотлар берилади. Текширишнинг асосий принциплари ва усуллари айтилади, уларнинг босқичма-босқич ўтказилиши кўрсатилади.

М $\frac{430500000-262}{353(04)-92}$ 195-92

© «Ўқитувчи» нашри-
ёти, 1992 й.

ISBN 5-645-01536-3.

КИРИШ

Логопедик текшириш ва ўқитишларда, мактабгача тарбия ёшидаги ўзбек болаларининг нутқи тўлиқ ривожланмаганлиги муаммосига доир ҳали кўзга кўринарли бирор жиддий иш қилинмаган. Ўзбек тилида нутқи тўлиқ ривожланмаган болаларни тарбиялаш ва ўқитишга доир махсус дастур ҳам, қўлланмалар ҳам, ишланмалар ҳам йўқ, кўرғазмали материаллар ҳам чоп этилмаган.

Ушбу муаммонинг ҳал этилиши ва ўрганилишининг кечикаётганлиги эса нутқий нуқсони бўлган ўзбек болаларининг нутқини тузатиш ва уларни билимли қилиш самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Шулардан келиб чиққан ҳолда муаллиф мазкур қўлланмада логопедик назария ва амалиётнинг муайян соҳаларига доир умуман мамлакат миқёсида ва жумҳуриятдаги ҳозирги аҳволи тўғрисида баҳс юритади. Ушбу соҳадаги мавжуд йўналишларга ўз мулоҳазаларини билдиради, олиб борган текшириш хулосаларидан фойдаланади. Муаллиф текшириш ишларини Шайхантоҳур ноҳиясидаги 445-боғчада (Мудира: Т. В. Бессонова, логопед: М. Т. Қурбонова) ҳамкорлигида ўтказди.

Қўлланмада нутқ бузилишларининг келиб чиқиш сабаблари унга тегишли бўлган типик ҳолатларнинг этиопатогенезлари таҳлил қилинади, мактабгача тарбия ёшидаги ва мактаб ёшидаги болаларга қўлланиладиган логопедик тузатиш ишларининг усуллари очиб берилди. Булардан ташқари, талабаларнинг курс бўйича мустақил ишларини ташкил этиш учун саволлар желти-

рилади, психологик-педагогик таҳлилга тавсия этиш мақсадида савол ва топшириқлар, муаммоли вазиятлар, шунингдек библиографик рўйхатлар берилади.

Мазкур қўлланма дефектология факультети талабаларининг ўзбек тилида логопедия курсини ўқитиш ва амалиётда болалар билан иш олиб бораётган логопедлар, нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача тарбия ёшидаги ўзбек болалари махсус нутқ ўстириш боғчаларидаги ва оммавий болалар муассасалари қошида махсус ташкил қилинадиган гуруҳлар учун мўлжалланган.

НУТҚИДА НУҚСОНИ БЎЛГАН БОЛАЛАРНИ МАХСУС БОЛАЛАР МУАССАСАЛАРИГА ҚАБУЛ ҚИЛИШ

Бола шахсининг ҳар томонлама ривожиди нутқ бе-
нуқсонлигининг аҳамияти катта. Чунки нутқ — киши-
лараро алоқа қуроли, барча соҳаларда қудратли муо-
мала воситасидир.

Бола нутқининг ривожланиш жараёни ўз вақтида
тўғри кечиши учун махсус шароитлар лозим бўлади, чу-
нончи: бола психик ва соматик жиҳатдан соғ бўлиши;
нормал ақлий қобилиятга эга бўлиши, нормал эшитиши
ва кўриши керак; етарли даражада психик фаолликка
эга бўлиши, гаплашишга эҳтиёж сезиш ва тўғри нутқ
муҳити шароитида бўлиши лозим.

Демак, нутқнинг тўғри таркиб топиши атрофдагилар
нутқига, нутқий тажрибага, тўғри нутқ муҳити ва таъ-
лим-тарбияга боғлиқ. Лекин, баъзи сабаблар туфайли
бола нутқи ривожланмайди, орқада қолади.

Логопедия фани — грекча «логос» — сўз, «пейдео» —
тарбиялаш «нутқни тарбиялаш» деган маънони англа-
тади. Бу фан нутқий нуқсонни аниқлаш, ўрганиш ва
уларнинг олдини олиш ҳамда махсус таълим-тарбия
йўллари орқали тузатиш усуллари ишлаб чиқади.
Логопедия умумий педагогика фанининг бир тармоғи
ҳисобланади.

Нутқ нуқсони деганда нима тушунилади? Нутқ нуқ-
сони бу муайян тилда қабул қилинган адабий нутқ нор-
малари меъёридан бир оз бўлса-да бузилишидир. Нутқ
камчилиги товуш талаффузи ёки фонетик-фонематик
камчиликларда (дислалия, дизартрия, ринолалия), фо-
нетик ва лексик-грамматик компонентларда (алалия,
афазия, ёзиш ва ўқишда — дисграфия, дислексия), нутқ
суръати оҳанги бузилишида (тутилиш) кузатилади.

Нутқ камчиликлари ҳам физиологик, ҳам патологик
бўлиши мумкин. Бироқ нутқдаги бу нуқсонлар ўз-ўзи-
дан йўқолиб кетмайди. Мактабгача тарбия ёшидаги
болалар ва ўқувчилар нутқий нуқсонларини мутахас-